

Convict criminology: nový směr vězeňského výzkumu?

LUKÁŠ DIRGA¹

Katedra sociologie, Západočeská univerzita v Plzni
Ministerstvo spravedlnosti České republiky

Convict criminology: a new way of doing prison research?

Abstract: The aim of this paper is to introduce a relatively new and controversial perspective in the field of criminology to Czech readers; the Convict Criminology (or also called the New School of Convict Criminology). Convict Criminology represents especially the work of convicts or ex-convicts, in possession of a Ph.D. or on their way to completing it. After introducing the Convict Criminology, the author discusses methodological possibilities of Convict Criminology in relation to a general level of prison research. Paper is also focused on different kinds of prison researchers and on research collaboration between “inside” and “outside” observer.

Keywords: Convict Criminology, prison research, the Czech Republic, prisoners

Úvod

Ačkoliv dochází v poslední době k oživení zájmu o metodologii vězeňského výzkumu², tak je, dle mého názoru, tato část bádání stále výrazně upozaděna prezentaci výsledků jednotlivých výzkumů. V českém kontextu je tato situace ještě o poznání více zjevná, než v kontextu mezinárodním.³ To znamená, že se při odborných setkáváních, ať už v rámci kolokvií, seminářů, či konferencí, věnuje pozornost zejména zodpovězení otázky „Co“ zkoumáme (a k čemu jsme dospěli) a zapomíná se na zodpovězení otázky „Jak“ jsme k prezentovaným výsledkům dospěli.

Domnívám se, že je chybou opomíjet kritickou diskuzi metodologických možností a limitů vězeňského výzkumu. Metodologická diskuze nám totiž může nabídnout nový vhled na zkoumanou problematiku, a to nejen v oblasti překonávání případných, metodologicky obtížných oblastí (např. Dirga, 2016), ale také v celkovém pojetí zkoumaného prostředí. Jedním z příkladů může být metodologicky obtížný přístup do terénu, který je v případě vězeňského výzkumu klíčový. Problematická dostupnost vězeňského prostředí má potenciál vypovídat o vězení jako o totální (viz Goffman, 1961) a byrokratické instituci. Zároveň je možné na základě mezinárodní komparace zmíněné „totality“ vězeňských prostředí dospět k závěru, že ačkoliv je vězení totální institucí, tak se obtížnost přístupu výzkumníků do věznic liší v rámci jednotlivých kontextů.⁴ Takováto metodologická diskuze může následně vést k novým komparativním otázkám a k novým impulzům pro rozvoj vězeňského výzkumu.

Oblast metodologie bádání ve vězeňském prostředí je oblastí živou, která se neustále vyvíjí.

1 Případnou korespondenci zasílejte na emailovou adresu: dirgalukas@gmail.com.

2 Viz např. (Mahon, 1997; Liebling, 1999; Sutton, 2011; Beyens, Kennes, Snacken & Tournel, 2015; Drake, Earle & Sloan, 2015; Sloan, 2016 a další).

3 I přes výjimky (např. Nedbálková, 2006a; Dirga, 2016) je debata týkající se metodologie vězeňského výzkumu v českém kontextu stále nerozvinuta.

4 Příkladem může být různá obtížnost přístupu do vězeňského prostředí, kdy se získání povolení k realizaci výzkumu ve vězeňském prostředí zdá např. v České republice (viz Nedbálková 2006b; Dirga, 2016), či Kanadě (Norman, 2015) o poznání složitější, než např. v Belgii (Beyens, Kennes, Snacken & Tournel, 2015).

Této proměnlivé povaze metodologie vězeňského výzkumu je potřeba věnovat pozornost a diskutovat nové trendy, které posouvají hranice jeho možností. Jedním z příkladů může být směr tzv. Convict Criminology (dále jen CC), který se rozvíjí v zahraničí (zejména v USA) od 90. let 20. století. Právě ke směru CC obracím v mém textu pozornost, protože se domnívám, že není v České republice příliš diskutovaný a známý.

Cílem předkládaného textu je stručné přiblížení CC českým čtenářům a diskuze metodologických možností CC. Jedná se tak zejména o přehledovou stať s deskriptivním charakterem. V následující části textu se pokusím představit směr CC, nastínit, v čem může být přínosný a originální, a zasadit jej do širší roviny obecné metodologie.

Kdo zkoumá koho?

Jak jsem již zmínil v úvodu tohoto článku, tak je vězeňský svět charakteristický zejména jeho izolovaností od okolní společnosti a je tak, z logických bezpečnostních důvodů, těžko přístupným výzkumným terénem (Liebling, 1999; Mahon, 1997; Waldram, 2009). České věznice nejsou v tomto ohledu žádnou výjimkou (srov. např. Nedbálková, 2006b, Dirga & Hasmanová Marhánková, 2014) a pro výzkumníky je velmi složité získat povolení k realizaci výzkumu ve vnitřních prostorách věznic. To však neplatí o všech potenciálních typech výzkumníků. Z metodologické perspektivy, a s ohledem na různou míru nepřístupnosti vězeňského prostředí, je možné rozlišit minimálně tři základní typy aktérů.

Prvním typem aktérů jsou již zmínění výzkumníci, kteří jsou v rámci participace na každodenním životě ve věznicích v pozici „outsiderů“. To znamená, že nemají šanci na vězeňské každodennosti pravidelně participovat a jejich pobyt ve vnitřních prostorách věznic je velmi výjimečný. Metodologickou výhodou může být v případě této skupiny výzkumníků jejich odstup a nezatížení vězeňským prostředím. Metodologická výhoda se však může změnit v nevýhodu s ohledem na minimální kontakt s vězeňským prostředím, ze kterého vychází limitovaná obeznámenost se zkoumaným světem za vězeňskými zdmi. Výzkumník se musí během svého pobytu v terénu spolehnout na vlastní metodologické schopnosti a během velmi omezeného času zaznamenat maximum možného (vždy se však jedná pouze o výrazně selektivní zachycení) ve vztahu ke zkoumanému tématu. Výzkumy produkováné tímto typem výzkumníků⁵ jsou tak nutně metodologicky omezeny.

V odlišné pozici se nachází výzkumníci z řad zaměstnanců věznice, kteří jsou v pozici „polo-insiderů“ a tráví při výkonu svého zaměstnání ve vězení velkou část svého času. To znamená, že do věznic pravidelně dochází na předem určený čas. Jejich pozice se, z metodologické perspektivy, pohybuje na hranici mezi výhodou ve formě hlubší obeznámenosti s vězeňským prostředím a nevýhodou ve formě případného zatížení a malého odstupu od zkoumaného terénu.

Výzkumy realizované zaměstnanci věznice jsou v rámci vězeňského výzkumu využívány již od dob vzniku moderního vězeňského výzkumu a velmi výrazně se pod jeho rozvoj podepsaly. Jako příklad si můžeme uvést výzkum Donalda Clemmera (1940), který jej realizoval z pozice vězeňského sociologa a svým konceptem prizonizace se zapsal do historie.

Drtivá většina výzkumů realizovaných výzkumníky „outsidery“, či „poloinsidery“ je zaměřena na populaci odsouzených, kteří se stávají jejich respondenty. Odsouzení však mohou být nejen respondenty, ale také opomíjenou skupinou výzkumníků, tedy výzkumníky „insidery“.

Convict criminology: z respondenta výzkumníkem

Odsouzení zaujímají ve vězeňském světě specifické postavení, které je dáno, mimo jiné, faktem, že se pro ně stává vězení dočasným „domovem“. Po dobu jejich participace tráví odsouzení ve věznicích

⁵ Nutno podotknout, že výzkumníci „outsidery“ realizují největší podíl výzkumů ze všech uvedených typů výzkumníků.

veškerý svůj čas (s výjimkou možnosti opustit věznici za účelem návštěvy, zaměstnání apod.) a stávají se tak klíčovou skupinou aktérů, která se podílí na spoluprodukcí vězeňské každodennosti. Odsouzení tak zažívají vězeňský svět zcela odlišně, než předchozí dvě skupiny aktérů. I z tohoto důvodu je velké množství výzkumů zaměřeno právě na perspektivu odsouzených, kteří jsou velmi důležitými komunikačními partnery pro řadu výzkumníků. Odsouzení jsou tak primárně v pozici „pasivních“⁶ respondentů, kteří odpovídají na otázky kladené výzkumníkem, či případně reagují na impulzy ze strany výzkumníků.

Směr CC však tuto perspektivu obrací a z „pasivních“ respondentů dělá aktivní výzkumníky. To znamená, že odsouzené nevnímá pouze jako respondenty, ale také jako potenciální výzkumníky. Právě v tomto upozornění na opomíjený výzkumnický hlas, který může přinést mnoho nového a zajímavého poznání, spatřuji největší přínos CC.

CC je směr, který se v rámci kriminologie začíná rozvíjet od druhé poloviny 90. let minulého století. Jedním z hlavních impulzů pro vznik CC bylo reflektování dosavadních vězeňských výzkumů jako neschopných dostatečně přesně zachytit perspektivu odsouzených (Richards et al., 2008). Perspektiva CC je tak založena na epistemologickém předpokladu, že kriminologové, kteří mají přímou zkušenost s uvězněním, jsou schopni podat kvalitnější náhled na každodenní život odsouzených.

CC je tak relativně nová perspektiva v kriminologii, která se promítla do ustavení výzkumné skupiny (v originále s názvem Convict Criminology Group, dále jen CCG⁷), která se zabývá realizací výzkumů, publikací odborných textů a vzdělávacími aktivitami (mentoring, vzdělávací kurzy pro odsouzené a propuštěné osoby z výkonu trestu odnětí svobody apod.). Skupina sdružuje výzkumníky, kteří mají přímou zkušenost s uvězněním a kteří mají dostatečné odborné kompetence a vzdělání. Jedním z hlavních kritérií členství v CCG je získání titulu Ph.D. (Richards et al., 2008).

Založení CCG⁸ bylo iniciováno v roce 1997 na setkání Americké kriminologické společnosti, kde se malá skupina zúčastněných rozhodla sjednotit (početně stále přibývajících) výzkumníky, kteří mají jak zkušenost s uvězněním, tak s akademickým světem. Na úspěšné etablování CCG v USA navázalo založení CCG také ve Velké Británii na jednání Britské kriminologické společnosti v roce 2011.

Za výrazné postavy CC je možné označit Stephena Richardse a Jeffrey I. Rosse, kteří se jako jedni z prvních zasloužili o oficiální etablování CC a založení CCG, k čemuž přispěli publikováním manifestu CC s názvem *The New School of Convict Criminology* (Richards & Ross, 2001) a prvních textů spadajících do tohoto směru (Ross & Richards, 2003). Za průkopníka CC je však považován John Irwin⁹ (viz Irwin, 1980, 1985, 1987, 2005, 2009), který si v padesátých letech minulého století odpykal pětiletý trest za ozbrojené přepadení pod vlivem heroinu. V šedesátých letech se poté stal studentem Davida Matzy a Ervinga Goffmana a získal titul Ph.D. na univerzitě v Berkeley. Na práce Johna Irwina poté navázal Richard McCleary (McCleary, 1992), který se stal uznávaným „propuštěným“¹⁰ kriminologem taktéž na kalifornské univerzitě. Mezi další velmi výrazné osobnosti řadící se k CC patří například Greg Newbold, který má zkušenosti s pobytem v nápravném zařízení pro mladistvé za pěstování marihuany a který si následně odpykal sedm a půl roku za prodej tvrdých drog (Newbold, 1982, 1989), dále Richard S. Jones (Jones & Schmid, 2000), či Charles Terry (Terry, 2003).

Za zmínku stojí také snaha založit samostatný odborný časopis věnovaný perspektivě krimi-

6 Pojem pasivní uvádím v uvozovkách proto, protože rozhovor je jako takový vždy aktivním počinem, během kterého výzkumník a respondent spoluutváří realitu, která je poté prezentována v datech. Výzkumník a respondent společně utváří příběh a respondent není nikdy plně pasivní (ze strany respondenta je rozhovor aktivní konstrukcí příběhu). Nicméně je však respondent, v porovnání s výzkumníkem, z metodologického pohledu pasivnějším.

7 Pro více informací viz oficiální stránky CCG na adrese: <http://www.convictcriminology.org/about.htm>.

8 Dle informací dostupných na oficiálních webových stránkách CCG jsou v současné době členy této skupiny výzkumníci z USA, Velké Británie, Kanady, Austrálie, Nového Zélandu a Finska (citováno dne 5. 3. 2017, dostupné na adrese: <http://www.convictcriminology.org/about.htm>).

9 Za předchůdce CC je považován Frank Tannenbaum (Tannenbaum, 1938), který se stal prvním profesorem kriminologie s přímou zkušeností s uvězněním (strávil jeden rok ve vězení), nicméně zemřel 28 let před oficiálním vznikem CC.

10 „Propuštěným“, míním jedince propuštěného z výkonu trestu odnětí svobody.

nologů s přímou zkušeností s uvězněním. Prvním odborným periodikem tohoto typu byl časopis *The Journal of Prisoners on Prisons*, jehož první číslo bylo publikováno v roce 1988 v Kanadě. Časopis *The Journal of Prisoners on Prisons* je stále aktivní a pravidelně jsou vydávána dvě čísla ročně.¹¹

Potenciál spolupráce „outsiderů“ a „insiderů“

Většinu výzkumů v rámci CC realizují kriminologové s přímou zkušeností s uvězněním samostatně, či ve spolupráci s jinými zástupci CC. Využívají tak výhod vlastní přímé, a v porovnání s „outsiderů“ a „poloinsiderů“ výrazně hlubší, zkušenosti s pobytem ve vězeňském prostředí.

Typický příběh (kariéra) kriminologa z řad CC začíná přímou zkušeností s uvězněním, po jehož ukončení (či v některých případech ještě během jeho trvání) následuje získání potřebné kvalifikace, respektive požadovaného vzdělání, po kterém následuje opětovný návrat do vězeňského prostředí. Z původního odsouzeného se po zisku vzdělání stává výzkumník, který se po určité době od propuštění do věznice vrací s cílem realizovat svůj výzkum. Přímou zkušenost s uvězněním a začátek realizace výzkumu tak zpravidla odděluje určitý časový úsek, během kterého dochází k získání vzdělání.

Méně častými případy jsou výzkumy, které realizují kriminologové z řad CC během svého uvěznění. To předpokládá získání potřebné kvalifikace (nebo alespoň její větší části) ještě před uvězněním, nebo v jeho průběhu. Tento způsob realizace výzkumu přináší výhodu bezprostředního a neomezeného přístupu ke zkoumanému prostředí. Zároveň v sobě však skrývá pohlčení vězeňským prostředím nebezpečí nedostatečného odstupu. Výzkumník, a odsouzený v jedné osobě, tak nemusí vždy dostatečně přesně analyzovat a interpretovat získaná data.

Pozoruhodné využití neomezeného přístupu k terénu (který je běžně velmi těžko dostupný) a zároveň efektivní minimalizaci rizika nedostatečného odstupu od terénu a získaných dat představuje realizace výzkumu ve spolupráci mezi „insiderem“ a „outsiderem“. Jedním z příkladů takového typu výzkumu je výzkum realizovaný Richardem S. Jonesem ve spolupráci s Thomasem J. Schmidem, jehož výsledky shrnuli autoři v knize s názvem *Doing Time: Prison Experience and Identity Among First-Time Inmates* (Jones & Schmid, 2000).

Jejich etnografický výzkum byl zaměřen na téma procesu utváření a proměny identity prvotrestaných odsouzených při pobytu ve vězeňském prostředí. Autoři prezentují koncept suspendované identity, na kterém se snaží ukázat vliv vězeňského prostředí na proměnu pojetí identity u odsouzených, kteří zažívají své první uvěznění. Výzkum Richarda S. Jonese a Thomase J. Schmida je však zajímavým nejen z důvodu popisu proměny pojetí identity u odsouzených v závislosti na fázi výkonu trestu, ve které se nacházejí, ale také z důvodu metodologické spolupráce mezi výzkumníkem „insiderem“ a výzkumníkem „outsiderem“.

Richard S. Jones a Thomas J. Schmid se poprvé setkali jako vyučující (externí výzkumník) a student v rámci participace na sociologickém kurzu, který navštěvoval prvně jmenovaný jako student a druhý jej vedl jako vyučující. Jejich spolupráce pokračovala i po uvěznění Richarda S. Jonese, během něhož absolvoval metodologický kurz zaměřený na metody terénního výzkumu, který vedl opět Thomas J. Schmid. Cílem kurzu byla realizace výzkumu Richarda S. Jonese pod dohledem Thomase J. Schmida. Spolupráce autorů brzy přerostla v přípravu a následnou realizaci společného výzkumného projektu, který využíval metodologických možností neustálého přístupu do terénu díky „insiderské“ pozici Richarda S. Jonese a který zároveň překonával (díky spolupráci s Thomasem J. Schmidem) počáteční metodologické překážky, se kterými si Richard S. Jones nedokázal sám poradit.

Richard S. Jones se zaměřoval zejména na hustý etnografický popis života za mřížemi ve formě terénního deníku a poznámek. Jones se také každodenně potkával s mnoha spoluvězni, se kterými komunikoval na různá témata a aktivně se zapojoval do společných aktivit. Thomas J. Schmid dával poté Jonesovi zpětnou vazbu k datům, která mu Jones předtím zaslal. Jejich vzájemná komunikace pro-

11 Více informací o časopise (včetně jednotlivých vydání) je možné nalézt na oficiálních webových stránkách časopisu: <http://www.jpp.org/index.html>.

bíhala skrze dopisy, telefonní hovory a osobní návštěvy, během kterých diskutovali další směr svého bádání a témata, která se v datech postupně vynořovala. Na pravidelných setkáních následně analyzovali balík dat, který měli k dispozici a postupně prohlubovali a precizovali konceptualizaci vězeňského světa s důrazem kladeným na proces ustavování a změny identity u prvotrestaných odsouzených.

Tento způsob spolupráce trval přibližně 10 měsíců, po kterých následovalo Jonesovo propuštění. Mimo věznici poté pokračovali autoři v analýze získaných dat na základě společně vytvořeného kódovacího klíče. Po roce usilovné práce na analýze dat se společně do věznice vrátili (nyní již oba v roli výzkumníků „outsiderů“) a provedli zaměřované rozhovory s předem vybranými prvotrestanými odsouzenými, kteří do věznice nastoupili po Jonesově propuštění (pro více informací k výzkumnému procesu viz Jones & Schmid, 2000, s. 185-188).

Výzvy současné Convict Criminology a její kritika

Směr CC je od svého počátku značně kontroverzní a vyvolává řadu ambivalentních reakcí. Na jedné straně je možné pozorovat nárůst stoupců CC, včetně členů CCG. Na straně druhé je však nutné také vnímat kritické hlasy (např. Bosworth, 2004), které problematizují zejména předpoklad účastnické epistemologie (solipsismu), ze kterého CC vychází a ze kterého čerpá argumenty pro obhajobu vlastní pozice. Vznik CC byl iniciován velkou nespokojeností, a to zejména se stávajícími podmínkami ve věznicích, s mediální a veřejnou prezentací vězeňského světa a odsouzených a v neposlední řadě také s nedostatečně kvalitním vězeňským výzkumem (Ross et al., 2012). Není tak překvapivé, že je většina zástupců CC velmi kritická vůči systémům trestní politiky, způsobům zacházení s odsouzenými a vůči systémům podmíněného propouštění (Richards, 2013).

Většina CC kriminologů kritizuje ostatní vědce („outsidery“) a politiky za jejich zkreslený pohled na odsouzené a jejich každodenní život ve věznicích, který vychází z nedostatečného kontaktu s vězeňským světem. Směr CC vidí tuto perspektivu jako „pokřivenou“ a snaží se proti ní klást perspektivu vlastní, která vychází z přímé zkušenosti a kontaktu se světem za vězeňskými mřížemi a jeho aktéry. Směr CC je tak velmi kritický vůči epistemologickým možnostem poznání vězeňského světa z perspektivy „outsiderů“ a naopak vyzdvihuje možnosti výzkumníků „insiderů“.

Stephen Richards a Jeffrey I. Ross (Richards & Ross, 2001; Ross & Richards, 2003) definují CC jako teoretickou pozici vycházející z přímého zúčastněného pozorování, rozhovorů a retrospektivního a autoetnografického poznání světa za vězeňskými mřížemi. Teorie CC obrací pozornost zejména k problematice času¹², prostoru¹³, sociálních nerovností¹⁴ a izolace ve vězeňském světě¹⁵ (Richards, 2013). CC tak sama sebe pojímá jako kritickou zpětnou vazbu vůči nevhodně nastavenému systému trestní justice a vězeňství a vůči jeho komentátorům a analytikům, jejichž odborné výstupy neodráží skutečnou každodenní vězeňskou realitu.

V tomto ohledu je však nutné se ptát, zda jsou členové CC stejně kritičtí také sami vůči sobě. To znamená kladení si otázek, jak velká je míra sebereflexe a sebekritiky mezi členy CC a do jaké míry je perspektiva CC nezatížena právě onou zkušeností s uvězněním. Směr CC je od svého počátku an-

12 Téma času je nahlíženo jako velmi významné ve vztahu k hypotéze, že čím delší dobu odsouzený ve vězení stráví, tím větší je pravděpodobnost, že se po propuštění do věznice opět navrátí (Richards, 2013).

13 CC pracuje s hypotézou, že čím větší je stupeň zabezpečení věznice, ve které odsouzený vykonává svůj trest, tím větší je pravděpodobnost kriminální recidivy daného odsouzeného. Stupeň zabezpečení totiž, dle CC, významně ovlivňuje životní podmínky odsouzených a možnosti jejich úspěšného návratu na svobodu (Richards, 2013).

14 CC dále pracuje s hypotézou, že čím větší je počet jedinců, kteří jsou ve věznicích, tím větší je míra sociálních nerovností v dané společnosti. Vězení je v této perspektivě vnímáno jako nástroj perzekuce a exkluze jedinců s nízkým socio-ekonomickým statusem v rámci většinové společnosti a tím pádem také jako příčina růstu chudoby (Richards, 2013). Vězení tak ve své podstatě nepřináší nové možnosti úspěšného začlenění se propuštěných do společnosti, ale naopak systémově produkuje celou řadu překážek, které propuštěným odsouzeným znemožňují plnohodnotnou participaci na životě společnosti.

15 CC také vychází z předpokladu, že čím delší dobu odsouzený stráví v izolaci (samovazba) od ostatních odsouzených, tím větší je pravděpodobnost fyzických a mentálních zdravotních potíží (Richards, 2013).

gažovaný a veřejně aktivní a jeho „objektivita“ je předmětem pochybností.

Samotní členové CC se k této kritice vyjadřují a snaží se jí vyvrátit ustavením dělící linie mezi „perspektivou odsouzených“ (convict perspective) a „perspektivou členů CC“ (convict criminology perspective). Perspektiva „pouhých“ odsouzených je v této souvislosti vnímána jako potenciálně neobjektivní, kdežto perspektiva CC kriminologů je vnímána jako objektivní a vypovídající (Ross et al., 2012). Základem oné deklarované objektivity je získané vzdělání a odborné kompetence, kterými členové CC, na rozdíl od „pouhých“ odsouzených, disponují.

Problém s „objektivitou“ CC je reflektován také zakladateli tohoto kriminologického směru, kteří přiznávají, že v mnoha případech jsou členy CC publikovány studie, které svou kvalitou neodpovídají standardům odborných vědeckých textů. Nedostatečná kvalita publikovaných textů je dávana do souvislosti s rostoucím počtem členů CC, kteří sice mají zkušenost s uvězněním (a proto jsou přiřazováni ke směru CC), ale nemají dostatečné odborné znalosti. Tím se opět dostáváme k výše popsané snaze ustavit kritéria přijetí do CC, díky kterým by se měla v ideálním případě zvýšit její kredibilita a objektivita. Zakládající členové CC na tento, dle jejich názoru velmi nebezpečný, trend vývoje upozorňují s tím, že CC vznikala s cílem produkovat vědění založené na faktech a ne na emocích. CC by měla být v první řadě společenstvím akademiků, odborníků a ne aktivistů unášejících se vlastními emocemi (Newbold & Ross, 2012).

V rámci této diskuze je tematizována také síla pozice účastnické epistemologie, která by neměla být postavena pouze na přímé zkušenosti s uvězněním (ať už je jakkoli hluboká)¹⁶, ale měla by vycházet z kombinace se získáním odborných znalostí a schopností, k čemuž však ne vždy a u všech členů CC dochází (Newbold & Ross, 2012). Téma objektivity, respektive subjektivitu, CC výzkumů je skloňováno zejména ve vztahu k možnostem a limitům autoetnografie ve vězeňském výzkumu.

Jewkes (2012), Hayano (1979), Jones (1995), Newbold a kol. (2014) a řada dalších autorů klade otázku, zda je vůbec možné dosáhnout v rámci vězeňského výzkumu obecně, či v případě vězeňské autoetnografie konkrétně, emocionální neutrality a zda je v tomto případě emocionální neutralita žádoucí. Výše zmínění autoři přijímají kritickou výtku směřující k faktu, že subjektivita a emocionalita nutně ovlivní perspektivu výzkumníka. Zároveň však zdůrazňují také výhody emocionality ve výzkumu (která je v případě vězeňské autoetnografie téměř nevyhnutelná), zejména s ohledem na hloubku pochopení a prožitku vězeňské každodennosti. Někteří autoři dokonce tvrdí, že pozitiva subjektivního prožitku a hlubšího pochopení vězeňského světa výrazně převyšují negativa spojená s možným ohrožením objektivitu (Hayano, 1979; Jones, 1995; Yuen, 2011).

Přední představitelé současné CC se přiklání k názoru, že emocionalita a subjektivní zkušenost může hrát v kriminologických výzkumech významnou roli. Zároveň však upozorňují, že tato subjektivita nesmí ohrozit odbornost a kvalitu publikovaných výzkumů. Subjektivita musí být využívána pouze ve vztahu k objektivním a ověřitelným faktům. Klíčovým se tak stává nalezení hranice mezi přípustnou a nadměrnou subjektivitou (Newbold et al., 2014).

Diskuze týkající se limitů objektivitu CC tak poměrně jasně ukazuje na vnitřní rozpory tohoto kriminologického směru, které jej štěpí a tím snižují jeho kredibilitu v očích (nejen) odborné veřejnosti. Podle Grega Newbolda a Jeffreyho I. Rosse je současná CC na pomyslné křižovatce, kdy jedna cesta vede k zesilování aktivismu a angažovanosti (a ve výsledku také k riziku nadměrné subjektivitu) a cesta druhá míří k návratu k tradici akademické, tedy k realizaci výzkumů dle obecně přijímaných odborných standardů a k publikování studií založených na faktech (Newbold & Ross, 2012). Jakým směrem se CC bude ubírat a jak to ovlivní její rozvoj nám ukáže až čas.

16 Greg Newbold a Jeffrey I. Ross poukazují na fakt, že ani pacient v nemocnici se nestává automaticky expertem na systém poskytování lékařské péče jen z toho důvodu, že má přímou zkušenost s pobytem v nemocnici (Newbold & Ross, 2012, s. 6).

Má Convict Criminology budoucnost?

CC je primárně závislá na velikosti a skladbě¹⁷ populace odsouzených v daných kontextech, protože právě z řad odsouzených (propuštěných) se rekrutují noví členové. Jednoduše řečeno je CC odkázána na dostatečné množství odsouzených s požadovaným vzděláním, nebo alespoň s reálnou šancí si potřebné vzdělání doplnit.

Dle vyjádření na oficiálních stránkách CCG¹⁸ dlouhodobě roste počet odsouzených, kteří po propuštění zamíří na univerzitní půdu, kde si doplňují vzdělání, potřebné metodologické kompetence, a následně se věnují vlastním výzkumům. Víra v potenciál dlouhodobého nárůstu členů CCG nachází oporu ve statistických datech týkajících se populace odsouzených v USA, či ve Velké Británii. V USA se pohybovala velikost populace odsouzených v roce 2016 kolem hranice 2,3 milionu¹⁹, což tvoří ohromnou základnu pro případné nové členy CCG. Z tábora CCG je také dlouhodobě velmi pozitivně hodnocen zájem propuštěných o metodologické kurzy, které jsou pro ně speciálně pořádány na mnoha amerických, či britských univerzitách (Richards et al., 2008). Pro odsouzené, kteří jsou stále ve výkonu trestu a nemohou tak participovat na kurzech pořádaných na půdě zmíněných univerzit, jsou bezplatně pořádány kriminologické/metodologické kurzy uvnitř věznic.²⁰ Cílem těchto kurzů je zejména obecné seznámení odsouzených s tématem vězeňských výzkumů a také snaha motivovat odsouzené k návštěvě navazujících kurzů po jejich propuštění, získání potřebného vzdělání a zapojení se do aktivit CCG. Odsouzení se v rámci kurzů seznamují se základy metodologie vězeňského výzkumu, studují základní literaturu (zejména díla členů CC) a seznamují se s osobními autobiografickými příběhy bývalých vězňů, kteří se po propuštění stali úspěšnými kriminology.²¹

Víra v možnosti rozvoje CCG zaznívá také z Velké Británie, kde je však populace odsouzených o poznání méně početná. Ke dni 24. 2. 2017 čítala populace odsouzených ve Velké Británii celkem 94 306 odsouzených (z toho 85 442 v Anglii a Walesu, 7 459 ve Skotsku a 1 405 v Severním Irsku²²). I přes méně početnou základnu se však jeví britská CCG jako aktivní jak v publikačních aktivitách (viz Aresti, Darke & Earle, 2012, nebo aktuálně Darke & Aresti, 2016), tak ve snaze motivovat případné zájemce k zapojení se do aktivit skupiny.

Jak je vidět, tak v mezinárodním kontextu nachází směr CC řadu přívrženců a počet členů CC se postupně zvyšuje (což však může být zároveň kontraproduktivní a nebezpečné - viz výše). Můžeme však reálně očekávat rozvoj CC, či případně vznik CCG i v České republice? S ohledem na velikost a vzdělanostní skladbu populace odsouzených v českých věznicích se zdá tato možnost v současné době jako nereálná.

Ke dni 14. 2. 2017 čítala populace vězněných osob v českých věznicích 22 688 osob²³, což je, v porovnání s populací odsouzených ve Velké Británii a zejména v USA, podstatně méně. Tím pádem je logicky podstatně menší základna případných potenciálních „convict kriminologů“. Limitem pro rozvoj CC v České republice je také složení populace odsouzených v českých věznicích na základě nejvyššího dosaženého vzdělání. Dle dostupných informací bylo ke dni 31. 12. 2015 v českých vězni-

17 V případě CC je rozhodující skladba populace odsouzených dle vzdělání a potřebné kvalifikace.

18 Viz Convict Criminology (citováno dne 5. 3. 2017, dostupné na adrese: <http://www.convictcriminology.org/about.htm>).

19 Viz Prison Policy Initiative (citováno dne 5. 3. 2017, dostupné na adrese: <https://www.prisonpolicy.org/reports/pie2016.html>).

20 Na amerických univerzitách jsou v současné době pořádány například kurzy s názvem Convict Criminology, či Inviting Convicts to College Program (viz Convict Criminology, citováno dne 5. 3. 2017, dostupné na adrese: <http://www.convictcriminology.org/college.htm>).

21 Více informací na oficiálních webových stránkách CCG (www.convictcriminology.org/college.htm), kde jsou volně dostupné informace k pořádaným kurzům včetně jejich sylabů.

22 Viz World Prison Brief (citováno dne 5. 3. 2017, dostupné na adrese: <http://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data>).

23 Viz Vězeňská služba České republiky (citováno dne 5. 3. 2017, dostupné na adrese: <http://vscz.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>).

cích celkem 271 odsouzených s vysokoškolským vzděláním²⁴ (z toho 59 na úrovni bakalářského, 65 magisterského, 116 inženýrského a 31 doktorského stupně (Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky, 2015)).

Přestože se v současné době jeví boom CC v českém kontextu spíše nereálným, tak se domnívám, že je nezbytné, abychom byli s tímto poměrně novým směrem v rámci kriminologie a vězeňského výzkumu obeznámeni. Zejména v oblasti metodologie narušuje dominantní perspektivu na odsouzené jako na klíčovou skupinu respondentů a posouvá hranice možné spolupráce mezi výzkumníky a odsouzenými na novou úroveň. Odhadování, zda bude v budoucnu v českém kontextu realizován výzkum spadající do CC, by bylo jako pomyslné věštění z křišťálové koule. Nicméně jsem přesvědčen, že rozšíření povědomí o tomto typu výzkumu může zvýšit šanci na to, že se v budoucnu s CC výzkumem setkáme i v rámci českého vězeňského výzkumu.

Závěr

CC je poměrně novým směrem, který si v rámci světové kriminologie a vězeňského výzkumu postupně získává své pevné místo a přitahuje řadu zájemců. Přesto však zůstal tento směr od svého vzniku poměrně neznámým pro většinu české laické, ale i odborné veřejnosti. Cílem mého textu proto bylo přiblížit tento výzkumný směr českým čtenářům a krátce diskutovat jeho metodologické možnosti a omezení. V žádném případě jsem si nenáročoval absolutní výčet všech výstupů v rámci CC, což by dalece přesáhlo formální možnosti předkládaného textu. V případě zájmu je možné doplňující informace dohledat v citované literatuře, či na oficiálních webových stránkách, které jsou na příslušných místech v textu uvedeny.

Dílem, i když opravdu je velmi okrajovým, jsem se snažil přispět k rozvoji kritické diskuze metodologických možností a limitů vězeňského výzkumu, která je v českém kontextu dlouhodobě nerozvinuta a opomíjena. Metodologie vězeňského výzkumu je oblastí živou a proměnlivou, což dokládá, mimo jiné, také vznik a rozvoj CC a je potřeba věnovat pozornost měnícím se mezinárodním trendům, i když se nám na první pohled může zdát, že nemají pro český kontext téměř žádný přínos.

Domnívám se, že se český vězeňský výzkum začíná v posledních letech poměrně slibně rozvíjet. Přibývá výzkumů realizovaných výzkumníky „outsidery“ a do realizace vězeňských výzkumů se zapojují čím dál více i zaměstnanci Vězeňské služby České republiky, tedy výzkumníci „poloinsideři“. Až s postupem času se ukáže, zda je v českém kontextu potenciál také pro realizaci výzkumů výzkumníky „insidery“.

LUKÁŠ DIRGA působí v současné době jako vrchní ministerský rada odboru vězeňství, trestní politiky, probace a mediace Ministerstva spravedlnosti České republiky a externě spolupracuje s Katedrou sociologie Západočeské univerzity v Plzni. Ve svých výzkumech se dlouhodobě věnuje analýze českého vězeňství, přičemž se zaměřuje na oblasti penologie, kriminologie, penitenciární sociologie a na využití kvalitativní metodologie ve vězeňském výzkumu.

Literatura

Aresti, A., Darke, S. & Earle, R. (2012). British Convict Criminology: Developing critical insider perspectives on prison. *Inside Time* (online, citováno dne 5. 3. 2017, dostupné na adrese: <http://www.insidetime.org/british-convict-criminologydeveloping-critical-insider-perspectives-on-prison/>).

Beyens, K., Kennes, P., Snacken, S. & Tournel, H. (2015). The Craft of Doing Qualitative Research in Prisons. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 4(1), 66–78, <http://dx.doi.org/>

24 Přesné oborové zaměření dosaženého vzdělání není možné z dostupných informací odvodit.

org/doi: 10.5204/ijcjsd.v3i2.207.

Bosworth, M. (2004). Book review of convict criminology. *British Journal of Criminology*, 44(1), 988–990, <https://doi.org/10.1093/bjc/azh089>.

Clemmer, D. (1940). *The prison community*. New York: Holt, Rinehart and Wilson.

Darke, S. & Aresti, A. (2016). Connecting Prisons and Universities through Higher Education. *Prison Service Journal*, 266(1), 26–32.

Dirga, L. (2016). Možnosti a úskalí vězeňské etnografie: metodologická reflexe využití vězeňské etnografie v českém kontextu. *Česká kriminologie*, 1(2), 1–12.

Dirga, L., & Hasmanová Marhánková, J. (2014). Nejasné vztahy moci: vězení očima českých dozorců. *Sociologický časopis*, 50(1), 83–105, <http://dx.doi.org/10.13060/00380288.2014.50.1.31>.

Drake, D. H., Earle, R. & Sloan, J. (2015). *The Palgrave Handbook of Prison Ethnography*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, <http://dx.doi.org/doi:10.1057/9781137403889>.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Doubleday Anchor.

Hayano, D. M. (1979). Auto-ethnography: Paradigms, problems and prospects. *Human Organization*, 38(1), 99–104, <http://dx.doi.org/10.17730/humo.38.1.u761n5601t4g318v>.

Irwin, J. (1980). *Prisons in Turmoil*. London: Little, Brown.

Irwin, J. (1985). *The Jail: Managing the Underclass in American Society*. Oakland: University of California Press

Irwin, J. (1987). *The Felon*. Oakland: University of California Press.

Irwin, J. (2005). *The Warehouse Prison: Disposal of the New Dangerous Class*. Los Angeles: Roxbury.

Irwin, J. (2009). *Lifers: Seeking Redemption in Prison*. New York: Routledge, <http://dx.doi.org/10.4324/9780203876220>.

Jewkes, Y. (2012). Autoethnography and emotion as intellectual resources: Doing prison research differently. *Qualitative Inquiry*, 18(1), 63–75, <http://dx.doi.org/10.1177/1077800411428942>.

Jones, R. S. (1995). Uncovering the hidden social world: Insider research in prison. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 11(1), 106–118, <https://doi.org/10.1177/104398629501100203>.

Jones, R. S. & Schmid, T. S. (2000). *Doing Time: Prison Experience and Identity Among First-Time Inmates*. Stamford: Emerald Group Publishing Limited.

Liebling, A. (1999). Doing Research in Prison: Breaking the Silence? *Theoretical Criminology*, 3(2), 147–173, <http://dx.doi.org/10.1177/1362480699003002002>.

Mahon, N. (1997). Methodological challenges in studies of prisoners' sexual activity and drug use. *International Journal of Drug Policy*, 8(1), 53–55.

McCleary, R. (1992). *Dangerous Men: The Sociology of Parole*. Albany: Harrow and Heston.

Nedbálková, K. (2006a). Etnografický výzkum ve vězení. In M. Kocurová (Ed.), *Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu* (s. 1–12). Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Nedbálková, K. (2006b). *Sputaná Rozkoš: (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Newbold, G. (1982). *The Big Huey*. Auckland: Collins.

Newbold, G. (1989). *Punishment and politics: The maximum security prison in New Zealand*. Auc-

kland: Oxford University Press.

Newbold, G. & Ross, J. I. (2012). Convict Criminology at the Crossroads: Research Note. *The Prison Journal*, 93(1), 3–10, <http://dx.doi.org/10.1177/0032885512467307>.

Newbold, G., Ross, J. I., Jones, R. S., Richards, S. C. & Lenza, M. (2014). Prison Research From the Inside: The Role of Convict Autoethnography. *Qualitative Inquiry*, 20(4), 439–448, <http://dx.doi.org/10.1177/1077800413516269>.

Norman, M. (2015). Sport in the underlife of a total institution: Social control and resistance in Canadian prisons. *International Review for the Sociology of Sport* (publikován online 28. 10. 2015), 1–17, <http://dx.doi.org/10.1177/1012690215609968>.

Richards, S. C. (2013). The new School of Convict Criminology Thrives and Matures. *Critical Criminology*, 21(3), 375–387, <http://dx.doi.org/10.1007/s10612-013-9194-3>.

Richards, S. C. & Ross, J. I. (2001). The New School of Convict Criminology. *Social Justice*, 28(1), 177–90.

Richards, S. C., Faggian, D., Roffers, J., Hendricksen, R. & Krueger, J. (2008). Convict Criminology: Voices from Prison. *Race/Ethnicity: Multidisciplinary Global Context*, 2(1), 121–136, <http://dx.doi.org/10.1353/rac.0.0008>.

Ross, J. I. & Richards, S. C. (2003). *Behind Bars: Surviving Prison*. New York: Alpha/Penguin.

Ross, J. I., Richards, S. C., Newbold, G., Lenza, M. & Grigsby, R. (2012). Convict Criminology. In W. S. DeKeseredy & M. Dragiewicz (Ed.), *The Routledge Handbook of Critical Criminology* (s. 160–171). New York: Routledge, <http://dx.doi.org/10.4324/9780203864326>.

Sloan, J. (2016). Doing Prison Research. In J. Sloan (Ed.), *Masculinities and the Adult Male Prison Experience* (s. 23–42). Basingstoke: Palgrave Macmillan, http://dx.doi.org/10.1057/978-1-137-39915-1_2.

Sutton, J. (2011). An Ethnographic Account of Doing Survey Research in Prison: Descriptions, Reflections, and Suggestions from the Field. *Qualitative Sociology Review*, 7(2), 45–63.

Tannenbaum, F. (1938). *Crime and the community*. New York: Columbia University Press.

Terry, Ch. M. (2003). *The Fellas: Overcoming Prison and Addiction*. Belmont, Calif: Wadsworth.

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky (2015). Praha: Vězeňská služba České republiky (citováno dne 5. 3. 2017, dostupné na adrese: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>).

Waldram, J. B. (2009). Challenges of Prison Ethnography. *Anthropology News*, 50(1), 4–5, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1556-3502.2009.05014.x>.

Yuen, F. (2011). Embracing emotionality: Clothing my „naked truths“. *Critical Criminology*, 19(1), 75–88, <http://dx.doi.org/10.1007/s10612-010-9123-7>.